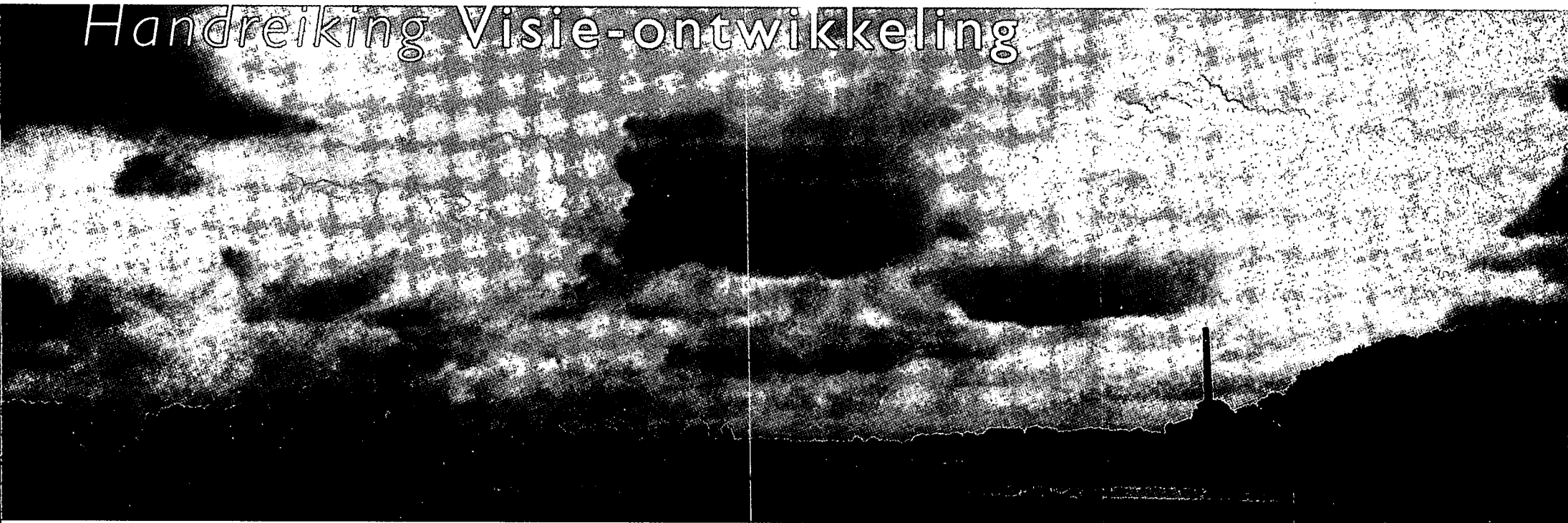

technische adviescommissie voor de waterkeringen

Handreiking Visie-ontwikkeling

Keuzen en afbakening van het werkterrein van de dijkversterking

Handreiking Visie-ontwikkeling

keuzen en afbakening van het werkterrein van de dijkversterking

technische adviescommissie voor de waterkeringen
april 1994

Voorwoord

Deze publicatie is een handreiking van de Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen aan de beheerder van rivierdijken bij zijn streven naar een volwaardig meewegen van landschap, natuur en cultuur bij het verbeteren van de dijk. De gehele handreiking bestaat uit vijf delen: 'visie-ontwikkeling', 'inventarisatie en waardering LNC-aspecten', 'beleidsanalyse', 'constructief ontwerpen' en 'ruimtelijk ontwerpen'. Voor het beheer is geen nieuwe handreiking gemaakt omdat hierin al was voorzien met de publicatie van Dr. L.M. Fliervoet in 1992: *Aanleg en beheer van grasland op rivierdijken*, uitgegeven door de Unie van Waterschappen. In diverse handreikingen zijn wel aanvullingen hierop opgenomen.

De minister van Verkeer en Waterstaat heeft de TAW opgedragen om deze nieuwe benadering van de dijkverbetering uit te werken volgens de aanbevelingen van de Commissie Boertien, die inmiddels zijn overgenomen door de Regering en Tweede Kamer. De gekozen benadering gaat ervan uit dat de dijk er is om ons te beschermen, maar tevens door zijn bijzondere vorm, ligging en geschiedenis ook andere functies heeft voor plant, dier en mens.

Onze samenleving, op zoek naar duurzaamheid, staat nu voor de opgave om de dijkbeheerder in staat te stellen zijn verantwoordelijkheid voor onze veiligheid te dragen, hem te helpen bij en hem te toetsen op de zorg voor die andere functies. Meer groepen voelen zich betrokken bij behoud en nieuwe ontwikkeling van waarden op en aan de dijk. Daardoor ontstaat bij een open besluitvormingsproces een breed draagvlak voor de keuzen die uiteindelijk worden gemaakt. Essentieel daarbij is de toegankelijkheid van kennis en informatie en de openbare discussie over de te maken keuzen. De ervaring die hierover is opgedaan bij milieu-effectrapportage kan wor-

den benut nu die procedure ook bij de dijkverbetering wordt gevolgd.

Deze 'groene' versie van april 1994 moet zijn bruikbaarheid in de praktijk bewijzen. In de uiteindelijke versie worden gebleken tekorten aangevuld.

Dr. J.Th. de Smidt

voorzitter TAW projectgroep D-10: 'De dijk in het rivierenlandschap'

Prof. dr. ir. A. Verruijt

voorzitter TAW projectgroep B: 'Constructief'

Ten geleide

Voorjaar 1993 nam de regering het advies van de 'commissie Boertien' vrijwel ongewijzigd over. De Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen heeft toen opdracht gekregen gereedschappen te ontwikkelen om de aanbevelingen van 'Boertien' goed hanteerbaar te maken voor de praktijk. Daaruit zijn 'handreikingen' voortgekomen, omdat de 'leidraden' van voorheen te veel als voorschrift opgevat zijn. De handreikingen geven aan welke keuzen gemaakt moeten worden en hoe dat op een gestructureerde manier kan. Waar men voor moet kiezen wordt niet aangegeven omdat de uitkomst van het keuzeproces voor elk dijktraject verschilt.

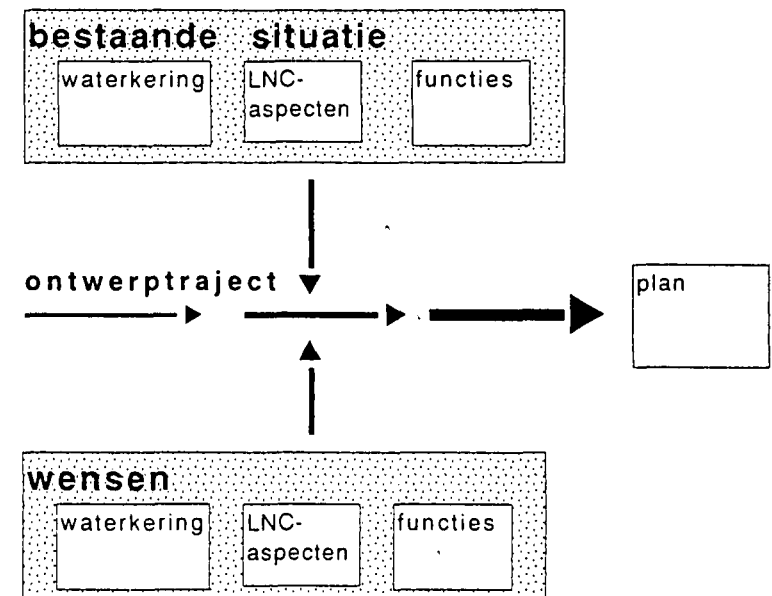
De vijf handreikingen (visie-ontwikkeling, inventarisatie en waardering LNC-aspecten, beleidsanalyse, constructief ontwerpen, ruimtelijk ontwerpen) zijn informatiebronnen voor beheerder en gebruiker van de dijk, voor bestuurder en adviseur. Het klinkt paradoxaal, maar de belangrijkste informatie bestaat uit vragen. Twee soorten vragen moeten worden beantwoord om aan het eindpunt van het ontwerpproces tot een plan te komen. "Wat is er?" en "Wat wil ik?" De vraag wat er is (de bestaande situatie) wordt met inventarisaties beantwoord. De vraag wat men van de gewenste toestand kan realiseren wordt met behulp van beleidsanalyse beantwoord. Die methode helpt de complexe weg te structureren waarlangs het antwoord moet worden gevonden.

Natuur en techniek stellen grenzen aan wat men kan willen. Die grenzen moeten worden afgetast met kennis van landschap, natuur en cultuur (LNC) en van techniek. Ook worden grenzen gesteld door het verschil in wensen tussen mensen onderling. Het aftasten van die grenzen gaat met geven en nemen in een openbaar debat.

De beantwoording van deze vragen moet leiden tot een vorm van dijkverbetering die veiligheid integreert met natuur en leefbaarheid. Voor elk dijktraject moeten de vragen opnieuw worden beantwoord. Het eigene, bij-

zondere of karakteristieke van de dijk en zijn omgeving is per dijktraject zodanig verschillend dat geen standaardrecept is te geven voor de weg van inventarisatie via waardering naar behoud en ontwikkeling.

De handreikingen zijn niet meer dan een gereedschap. Ze zijn hulpmiddel voor het proces van ontwerpen dat uitmondt in het plan.

Dat proces begint al in de visie-ontwikkeling. Steeds worden de bestaande toestand en de wensen met elkaar geconfronteerd. In nevenstaande figuur wordt het ontwerpproces aangeduid met de pijl die dun in de visie begint en zich steeds meer prononceert in de richting van het plan. De confrontatie tussen bestaande en gewenste toestand wordt in de figuur verbeeld door de bovenste en onderste rij blokken. In de blokken bevindt zich kennis over de constructie van de dijk, de LNC-aspecten van de dijk en zijn omgeving en over de andere maatschappelijke functies van de dijk. Het ontwerpproces van visie tot plan wordt gevoed met kennis uit de blokken. Naarmate er meer kennis is, kan er beter worden geformuleerd wat er kan en wat men wil. Hierdoor kunnen gericht keuzen worden gemaakt.

Het vullen met kennis van de blokken geschiedt met behulp van de 'handreiking inventarisatie en waardering LNC-aspecten' en de 'handreiking constructief ontwerpen'. De 'handreiking beleidsanalyse' helpt bij het maken van de keuzen. De beleidsanalytische methode structureert het genereren en vergelijken van complex samengestelde keuzemogelijkheden. Ook de twee overige handreikingen (visie-ontwikkeling en ruimtelijk ontwerpen) zijn afgestemd op het complexe karakter van de dijkversterking; de een aan het begin van het proces, de ander voor het gehele ontwerpproces tot aan het eind.

Voor de eerste stap in dit proces geeft de **'handreiking visie-ontwikkeling'** houvast. De visie verwoordt wat de karaktertrekken zijn van het traject, waar men warm voor loopt, waar men aan gehecht is, waarvoor men zich verantwoordelijk voelt. Maar ook, wat een doorn in het oog is omdat het de leefbaarheid of de natuur aantast. De benadering is veelzijdig en omvat de rivier, het land, plant, dier en mens, hun historie en de kansen

voor de toekomst. Dit veronderstelt de aanwezigheid van een zekere kennis. De sturing aan het verdere proces wordt gegeven door het benoemen van de hoogste waarden, de meest knellende punten en de liefste wensen. De visie stuurt ook door het maken van de keuzen over wat vooral geïnventariseerd moet worden (en wat dus niet), welke alternatieven en hun effecten uitgewerkt moeten worden (en welke dus niet) en wat in het uiteindelijk ontwerp zeker aan bod moet komen (en wat dus niet). Het bovenstaande beschrijft precies wat in de startnotitie moet staan voor de milieu-effect rapportage. De visie voorziet daarmee in dit voor de m.e.r. vereiste document. De andere handreikingen hebben een minder afgebakende positie in het planproces.

De 'handreiking inventarisatie en waardering LNC-aspecten'

bestaat uit twee delen. Het eerste deel richt zich op de beschrijving van de bestaande toestand voor de aspecten landschap, natuur en cultuurhistorie. Dank zij twintig jaar ervaring in de provincies met milieu-inventarisaties kan nu een methode voor inventariseren worden aangeboden. Daardoor is 'inventarisatie' samen met 'constructief ontwerpen' het meest concrete deel van de handreikingen.

De inventarisatie is de beschrijving van LNC volgens geijkte methoden. De waardering in het tweede deel van de handreiking is daarentegen grotereels een stap in het onbekende. Per project moet worden bepaald welke waarde aan de bij de inventarisatie gevonden organismen en objecten moet worden toegekend. Voor een klein deel is houvast te vinden in de lijsten van bedreigde soorten, monumenten, natuureservaten en beschermde dorps- en stadsgezichten. Die bezitten een reeds geautoriseerde waarde. Echter, aan verreweg de meeste levende wezens en dingen in

het landschap is nog geen waarde toegekend volgens een officiële procedure. Voor elk traject en project moet dat dus nog gedaan worden. Omdat waarde een eigenschap is die wordt toegekend en die dus niet zelfstandig door een organisme of een landschapselement wordt ontwikkeld, is waarde per definitie subjectief. Dit is geen diskwalificatie maar het vergt daardoor wel de inbreng van zoveel mogelijk betrokken personen (subjecten) om voldoende maatschappelijk draagvlak te verkrijgen. De TAW doet voor deze moeilijke stap een handreiking in de vorm van parameters waardoor de in een dijktraject aangetroffen LNC-aspecten getalsmatig kunnen worden uitgedrukt. Deze parameters, zoals zeldzaamheid of kenmerkendheid zijn eigenschappen van het rivierdijkenlandschap en zijn uitgekozen omdat ze bruikbaar worden geacht als maat voor het bijzondere, eigene en kwetsbare. Deze parameters houden het proces doorzichtig en toetsbaar. De waardetoekenning ontkomt echter niet aan een laatste stap van subjectieve keuze.

De **'handreiking beleidsanalyse'** biedt een methode voor het ontwikkelen en voor het afwegen van alternatieven. De methode voor het ontwikkelen van alternatieven is erop gericht om het gehele complexe veld van mogelijke dijkverbeteringen hanteerbaar te houden en te reduceren tot een beperkt aantal essentieel verschillende alternatieven, terwijl er geen alternatieven over het hoofd gezien worden die achteraf van belang kunnen zijn. De methode voor het afwegen van alternatieven maakt het mogelijk om met veel eigenschappen en functies tegelijk rekening te houden, terwijl ondanks de complexiteit het overzicht behouden blijft. Daardoor biedt de methode de mogelijkheid om de sterke en zwakke kanten van alternatieven bespreekbaar te maken en tot weloverwogen keuzen te komen.

In de praktijk is met de afwegingsmethode al veel ervaring opgedaan, ook

door dijkbeheerders. De alternatieven kunnen getoetst worden aan het provinciale beleid en aan de visie. Een risico is dat door de vereenvoudiging van de complexe werkelijkheid plaatselijke belangen uit het zicht kunnen raken.

De **'handreiking constructief ontwerpen'** geeft aan hoe de techniek ruimte schept voor het vervullen van maatschappelijke wensen. Hiervoor worden geavanceerde technieken en uitgekende ontwerpen beschreven.

De **'handreiking ruimtelijk ontwerpen'** beschrijft het ontwerpproces dat al begint in de visie-ontwikkeling. Daar is een vormgever bij nodig. Die moet goed weten welke veiligheidseisen, LNC-eisen en andere maatschappelijke eisen er aan een dijktraject gesteld worden. Omgekeerd moet de opdrachtgever bij het kiezen van een architect goed weten wat voor vlees hij in de kuip heeft, is het een 'Ruisdael' of een 'Picasso'.

Als deze handreikingen verwarring oproepen is een belangrijk doel bereikt. Er is niet één oplossing. Er is ook niet één goed ontwerp. Wel moet de uiteindelijke keuze gedragen worden door het bevoegd gezag en de mensen van de streek op zoek naar verweving van functies, zelfs (of juist) aan een van de meest markante scheidingslijnen in ons land.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Ten geleide

Inhoudsopgave

Over de handreiking Visie-ontwikkeling

1	Inleiding	11
2	Probleemstelling	12
3	Zoekrichting	13
4	Productomschrijving	14
5	Inhoud visie	17

Voorbeeld: de zuidelijke Lekdijk, traject Nieuwpoort-Vianen

Inleiding	19
Kaart 1 Landschapsstructuur, schaal 1:25.000 / 1: 50.000	21
Kaart 2 Landschapsstructuur, schaal 1:10.000	25
Kaart 3 Grondgebruik en beleid, schaal 1:10.000	27.
Kaart 4 Rivierbedcompensatie, schaal 1:10.000	29
Kaart 5 Conclusie	31

I Inleiding

De handreiking Visie-ontwikkeling is langs een bijzondere weg tot stand gekomen. Worstelend met de handreikingen Inventarisatie en Waardering LNC-aspecten en Beleidsanalyse ontstond het besef dat vroeg in het dijkversterkingsproces de inhoudelijke contouren van het ontwerp vastgesteld moeten worden. Een integraal plan komt alleen tot stand wanneer er bij de start ook een integrale opgave gesteld kan worden. Dit heeft de kiem gelegd voor de Visie-ontwikkeling. In de huidige situatie gaapt tussen de inventarisatie van de LNC-aspecten en de weging daarvan in bijvoorbeeld de beleidsanalyse een diepe kloof. Inventarisaties en waarderingen geven wel inzicht in de aanwezigheid van waardevolle aspecten, maar ze leiden niet vanzelfsprekend tot een goed en samenhangend plan. Er ontbreekt een toetsingskader om functies en waarden met elkaar te vergelijken. Daardoor is afstemming slecht mogelijk. Er is dus behoefte aan een document waarin aan het begin van het plantraject van de dijkversterking samenhangende oplossingsrichtingen geformuleerd worden. Door deze in discussie te brengen kan de opgave voor het eigenlijke plan scherp geformuleerd worden. Hierdoor wordt het mogelijk gericht inventarisaties uit te voeren die voor het verdere plantraject relevant zijn.

In deze handreiking wordt een aantal overwegingen gegeven voor de inhoudsopgave van een Visie-ontwikkeling. Daarnaast wordt in een voorbeeld de Visie-ontwikkeling nader uitgewerkt. Op basis van deze notitie kan een discussie gevoerd worden over de wenselijkheid en de inhoud van een Visie-ontwikkeling in het planproces van de dijkversterking. Dit is geen praktische handreiking, waarin het opstellen van een Visie-ontwikkeling van a tot z omschreven is.

De handreiking begint met een algemene probleemstelling en omschrijving van de Visieontwikkeling. Door het aanduiden welke uitspraken in een Visie-ontwikkeling horen, wordt een aanzet voor de inhoudsopgave gege-

ven. Vervolgens wordt dat middels een voorbeelduitwerking (zuidelijke Lekdijk tussen Nieuwpoort en Vianen) uitgewerkt. Op basis van een gemeenschappelijk terreinbezoek door een aantal bij de dijkversterking betrokken partijen, een korte verkenning van beschikbare gegevens en een eerste verkenning van de ingreep zijn een aantal relevante zaken genoteerd op kaarten.

2 Probleemstelling

Een belangrijk punt van kritiek van de commissie-Boertien op de huidige dijkversterkingsplannen is het weinig integrale karakter. Het verbeteren van die situatie stuit op drie problemen:

1. Het ontbreken van integrale criteria om plannen te toetsen;
2. De ontoereikende organisatie van het planproces;
3. De lacune tussen de beleidsdoelstellingen van Rijk en Provincie en inrichtingsdoelstellingen voor het dijkverbeteringsplan.

Het ontbreken van integrale criteria om plannen te toetsen

Een gemeenschappelijk en moeilijk oplosbaar probleem doet zich voor bij het ontwikkelen van een methode voor inventarisatie en waardering en voor beleidsanalyse. In de beleidsanalyse (een manier om oplossingen te ontwikkelen en af te wegen) komt de vraag op wat de integrale criteria kunnen zijn op grond waarvan het plan voor het *gehele dijktraject* te beoordelen is. Bij inventarisatie en waardering doet zich een zelfde probleem voor.

Een waarde-oordeel over de afzonderlijke aspecten van landschap, natuur en cultuurhistorie is nog wel te geven, maar welke criteria zeggen iets over hun samenhang?

De ontoereikende organisatie van het planproces

Wanneer de uitkomst van een planproces een integraal plan moet zijn, kan niet volstaan worden door vanuit deelaspecten, deelbelangen en deeloplossingen naar één geheel toe te werken, maar zullen vroeg in het planproces de contouren van een integrale oplossing in beeld moeten komen.

Hoe wordt vroeg in het planproces die integrale oplossingsrichting in beeld gebracht?

Het gat tussen beleidsdoelstellingen van Rijk en Provincie en inrichtingsdoelstellingen voor het dijkverbeteringsplan

Doelstellingen zijn op een hoog abstractieniveau geformuleerd in strategische beleidstermen of in globale planologische toekenning van functies en bestemmingsverhoudingen. Deze beleidsuitspraken bieden echter te weinig houvast wanneer specifieke inrichtingsmaatregelen moeten worden doorgevoerd. Er is een vertaalslag nodig naar de bestaande belangen en kwaliteiten van een specifiek gebied. De provinciale rivierdijkenplannen bieden houvast, maar zijn minder concreet aangaande de aard en omvang van de ingreep. Bovendien zal op korte termijn alleen voor de provincie Gelderland zo'n dijkplan beschikbaar komen, zodat in de andere provincies de vertaalslag pas op het projectniveau aan de orde komt.

Hoe komt in de startfase van een dijkversterkingsproject de 'enig juiste' interpretatie van de verschillende beleidsvisies in relatie tot de voorgenomen ingreep tot stand?

Het zal duidelijk zijn dat de drie hierboven genoemde problemen qua inhoud en abstractieniveau iets met elkaar te maken hebben. Zo wordt bij alle drie opgeroepen om te streven naar een samenhangend en integraal eindproduct en wordt aangegeven dat het daarbij vooral gaat om de eerste fase in het planproces.

3 Zoekrichting

Er is naast de handreikingen Inventarisatie en Waardering LNC-aspecten, Beleidsanalyse en Ontwerpen en Beheer behoefte aan een Visie waarmee het planproces aangestuurd maar ook ingekaderd wordt. Daarmee krijgen de overige handreikingen een plaats in dat planproces. Inhoudelijk wordt met de Visie-ontwikkeling een tweetal doelen beoogd:

Vroeg in het planproces een synthese-stap zetten om daarmee in de discussie hoofd- van bijzaken te onderscheiden en gericht te kunnen inventariseren

De verschillende belangen, waarden en functies zijn in het dijkversterkingsplan aan elkaar te relateren door naar samenhangen op zoek te gaan. Daarvoor is het nodig, dat op hoofdlijnen een idee over mogelijke oplossingen bestaat. Het gaat daarbij niet om een definitief standpunt, maar om een hypothese hoe de verbetering van de veiligheid gerealiseerd kan worden zonder de gewenste ontwikkeling van het gebied te schaden. In de loop van de planvorming leidt een hypothese tot steeds meer concrete uitspraken. In het begin fungeert zo'n eerste idee vooral om gerichte vragen te formuleren aan de hand waarvan vragen in het ontwerpproces kunnen worden ingebracht.

Komen tot een integraler planproces zonder een integraal plan te bepleiten

Per dijktraject moet het werkterrein bepaald worden. Het gaat daarbij om de begrenzing van het studiegebied. Die begrenzing kan verschillen per aspect, functie en LNC-waarde die in het plan aan de orde moet komen.

Zo kan de verkeersafwikkeling reden zijn een veel groter gebied in ogenschouw te nemen. Die omvang geldt dan voor dat aspect alleen; het gaat hier niet om een planfiguur waarmee gebiedsdekkende uitspraken worden

gedaan. Een andere belangrijke reden voor een groter studiegebied kan rivierbedcompensatie zijn. Met name in bijzondere situaties waarbij geheel buitendijkse verzwarend of zelfs een nieuwe dijk aan de orde is, is het van belang dat het studiegebied groot genoeg is om compensatiemogelijkheden in beeld te hebben en zo mogelijk af te stemmen met bijvoorbeeld natuurontwikkelingsprojecten. In dit geval kan het van belang zijn de overzijde van de rivier mede in beschouwing te nemen. Een dergelijke benadering geldt ook voor andere functies; dijkversterking beïnvloedt de woonfunctie en die moet dus in beschouwing worden genomen. Ook is er vaak afstemming met andere plannen van gemeenten, provincies of overige instanties nodig zijn (natuurvriendelijk beheer, restauratie van een oude stadswal).

Een voorbeeld van wat niet bij voorbaat tot de competentie van een dijkversterkingsplan behoort is het planten van bomen voor een fabrieksterrein omdat dat er vanaf de dijk lelijk uitziet. Er bestaan andere planfiguren die voor een gebiedsdekkende visie bedoeld zijn.

4 Produktomschrijving

Typering

De Visie-ontwikkeling is een belangrijke eerste stap in het planproces. In de Visie-ontwikkeling wordt een hypothese gesteld over de oplossingsrichting. Daarbij worden de veiligheid, de waarden en de gewenste ontwikkeling van het desbetreffende gebied betrokken.

In de Visie-ontwikkeling wordt veel belang gehecht aan het kiezen van de doelstellingen, met name omdat inventarisatie en waardering wel inzicht kunnen geven in waardevolle aspecten en de samenhang daarin, maar niet leiden tot integrale criteria voor wat nu een goed plan is. Vroeg in het planproces moeten keuzen op hoofdlijnen worden gemaakt, en moet gestreefd worden naar een samenhangende oplossingsrichting. Daarbij moet ook het bestaande beleid voor het specifieke traject vertaald worden naar de dijkversterking. Van groot belang is dat de zoekrichting voor mogelijke oplossingen vroegtijdig wordt ingekaderd. De paradox is dus, dat een integrale benadering *niet* betekent dat alles bij de dijkversterking betrokken moet worden en dat alles geïnventariseerd wordt, maar dat een keuze wordt gemaakt van zaken die voor dat specifieke traject van belang worden geacht om te inventariseren en te waarderen.

In deze fase van de planvorming gaat het bijvoorbeeld om een typering van het traject, het opsporen van bijzondere relaties met het aanliggende landschap (cultuurhistorisch, landschappelijk, ecologisch), eventueel vaststellen van samenhangende deeltrajecten, typering van belangrijke kenmerken in de directe omgeving van de dijk en het opsporen van de belangrijke knelpunten ten gevolge van de ingreep. Belangrijk zijn het verkennen van eventuele bestemmingsveranderingen door overig beleid en het verkennen van compensatiemogelijkheden in geval van buitendijkse verzwaring.

Doel van de Visie-ontwikkeling

De Visie-ontwikkeling moet bevorderen dat de planvorming van het begin af aan is gericht op het zoeken naar samenhangende oplossingen voor de problemen bij dijkversterkingsplannen. Gekozen wordt voor een integrale ruimtelijke benadering, die

- mede richting kan geven aan de inventarisaties;
- mede richting kan geven aan de beleidsanalyse;
- de zoekrichting voor de oplossingen inkadert.

In de Visie-ontwikkeling worden uitspraken gedaan over de wijze waarop in het dijkversterkingsproject moet worden omgegaan met het veranderen van de bestaande gebiedsstructuur. Zo kan de aard en de mate waarin ingrepen nodig zijn worden aangegeven, evenals de zoekrichting voor oplossingen. Denkbaar is dat alternatieve visies worden ontwikkeld. Op basis van de Visie-ontwikkeling kunnen voorts onderzoeksvragen worden geformuleerd. De Visie-ontwikkeling geeft inzicht in:

- de bestaande gebiedsstructuur
- aard en omvang van de inrichtingswensen
- de spanning tussen de gewenste ingrepen en de bestaande gebiedsstructuur

Voorwaarden

Invalshoek

De visie wordt ontwikkeld vanuit een neutrale positie. De samenstellers streven naar een integraal en samenhangend plan. Vanuit die invalshoek worden de bij een dijkversterking voorkomende belangen in overweging

genomen. Sectorale belangen (natuur, wonen) worden steeds vergeleken met de 'integrale koers' voor het gebied waarin de dijkversterking zich afspeelt.

Projectteam

Een team bestaande uit verschillende disciplines ontwikkelt gezamenlijk de Visie. Vanwege het benodigde inzicht is deskundigheid in het team gewenst over de volgende zaken:

- de aard van de ingreep (grondmechanica, civieltechniek);
- het gebied voor wat betreft de LNC-aspecten (landschapsdeskundige, ecoloog en cultuurhistoricus);
- het planproces / ontwerp (landschapsarchitect);
- beleidsaspecten (ruimtelijk, natuur- en milieubeleid op gemeentelijk, provinciaal en nationaal niveau).

Bestaande gegevens en terreinbezoek

De Visie-ontwikkeling is een eerste verkenning van het te versterken dijktraject. Het inventariseren voor de Visie-ontwikkeling gebeurt niet tot in alle details maar aan de hand van reeds aanwezige gegevens en een eenmalig terreinbezoek. Daarbij gaat het om de ruimtelijke hoofdstructuur, de belangrijkste ecologische processen en de belangrijkste maatschappelijke functies. Er wordt gebruik gemaakt van bestaand kaartmateriaal en aanwezige nota's. Het terreinbezoek wordt gedaan door het gehele multi-disciplinaire team dat belast is met het ontwikkelen van de Visie.

Procedurele inbedding

De ambitie van de Visie-ontwikkeling is alleen waar te maken als de visie op het dijktraject ook een duidelijke status krijgt in de procedure voor dijkver-

sterking. Voorgesteld wordt om de Visie-ontwikkeling een vast onderdeel te laten uitmaken van de Startnotitie m.e.r. Het waterschap als initiatiefnemer is verantwoordelijk voor de opstelling van de Visie en de Startnotitie. De provincie als bevoegd gezag stelt met de Startnotitie beide vast. De rol van de Visie-ontwikkeling in de m.e.r.-procedure verdient nog de nodige aandacht.

Tijdbestek

De Visie-ontwikkeling vergt geen omvangrijke studie en is in een kort tijdbestek te maken. Het gaat om het verzamelen van bestaand materiaal en op het aansturen van het te doorlopen plantraject gericht op een samenhangende oplossing.

5 Inhoud Visie

De Visie-ontwikkeling zou in twee delen kunnen worden opgesplitst: analyse en interpretatie (de eigenlijke visie). De volgende aspecten kunnen daarin aan bod komen:

1. Analyse

Op basis van bestaande gegevens en een terreinverkenning wordt een analyse uitgevoerd van:

- a. Rivierkundige karakteristiek
- b. Relaties met grootschalige structuren in het omringende landschap
- c. Landschapsstructuur op en rond de dijk
- d. Bestaand beleid
- e. Aard en omvang van de inrichtingswensen op provinciaal en gemeentelijk niveau aan de hand van interviews met ter zake kundige informanten
- f. Mogelijkheden voor rivierbedcompensatie

2. Interpretatie

a. Randvoorwaarden voor het plan

- technisch
- beleidsmatig

b. Keuzen

- functionele dominanties (op basis van analyse beleid)
- integrale ontwerpstrategie (interpretatie van de toekomstige kwaliteit)
- principe-oplossingen
- beheersstrategie
- aspecten waarmee wordt beoordeeld en waaruit criteria worden afgeleid

c. Consequenties voor het planproces

- afspraken over welke andere zaken worden meegenomen in het planproces
- begrenzingen en eenheden (studiegebied, deelgebieden, bijzondere locaties)

d. Specifieke onderzoeks- en inventarisatievragen

In de Visie-ontwikkeling speelt kaartmateriaal een belangrijke rol. In het navolgende wordt aan de hand van die kaarten die in de meeste gevallen onderdeel uitmaken van de Visie-ontwikkeling een uitwerking gegeven van deze inhoudsopgave.

In deze voorbeelduitwerking zijn schetsmatig een aantal kaarten en notities gemaakt om aan te geven welk type informatie en keuze in een Visie-ontwikkeling aan de orde zijn. De kaarten 1, 2 en 3 behoren bij het deel 'analyse' van de inhoudsopgave; de kaarten 4 en 5 bij het deel 'interpretatie'. De keuze voor deze kaarten is gekoppeld aan het specifieke gebied, met name als het gaat om rivierbedcompensatie. De kaarten 1, 2, 3 en 5 zullen in het algemeen nodig zijn voor de visie-ontwikkeling. Afhankelijk van het te onderzoeken traject zullen andere kaarten nodig zijn.

Voorbeeld:

de zuidelijke Lekdijk, traject Nieuwpoort-Vianen

An aerial photograph showing a wide river on the right side of the frame. A long, straight dike runs diagonally from the bottom left towards the top right, separating the river from a grassy or agricultural area on the left. The image is in black and white with a grainy texture.

Kaart I Landschapsstructuur

schaal 1:25.000 / 1:50.000

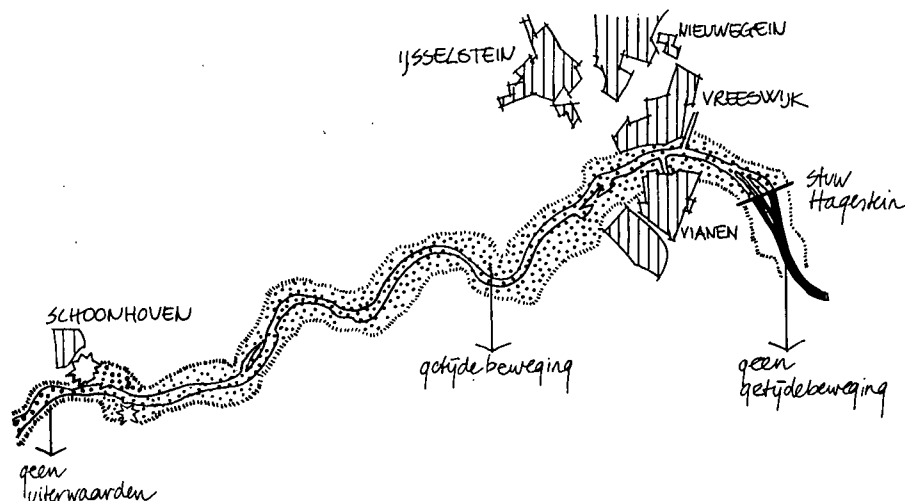
De keuze voor de schaal is afhankelijk van de grootte van het gebied dat getypeerd moet worden.

Doel:

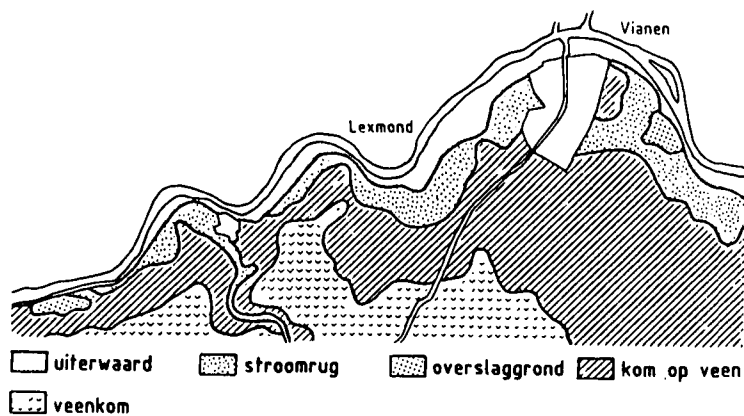
- typering riviertraject
- bepaling trajectgrenzen
- opsporen bijzondere relaties met het landschap als geheel

Bepaling trajectgrenzen: Nieuwpoort-Hagestein

- begrenzing bovenstrooms: intergetijde-rivier tot aan de stuw van Hagestein (eb- en vloedverschil van circa 1 meter)
- begrenzing benedenstrooms: benedenstrooms Schoonhoven/Nieuwpoort heeft de rivier geen uiterwaarden meer, bovenstrooms wel

Typering van het riviertraject binnen de trajectgrenzen: Nieuwpoort-Hagestein.

Verspreiding van bodemeenheden in het studiegebied
bron: Harbers, 1981

Beschrijving kaartbeeld

De Lek met uiterwaarden is een natuurgebied begrensd door de winterdijken. De grenszone tussen Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard ten noorden van Meerkerk vormt ook een natuurkerngebied; aandacht voor de contactzones tussen de beide natuurkerngebieden.

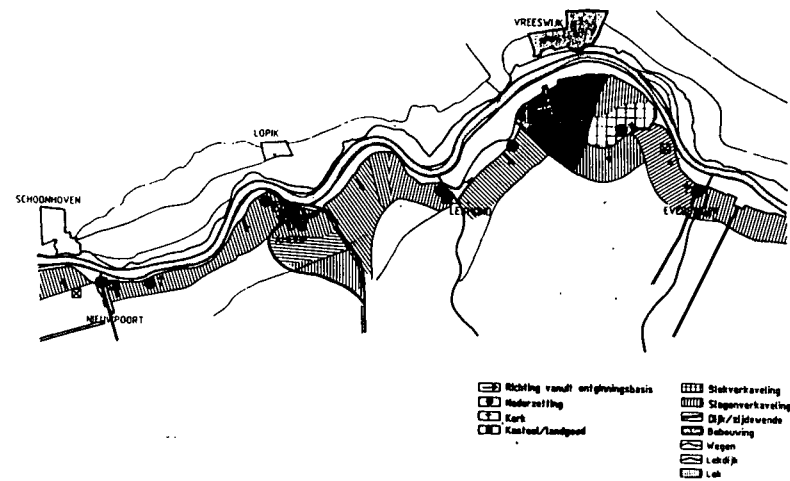
Op het traject Nieuwpoort-Langerak grenst de rivier direct aan het veenweidegebied. Op het traject Tienhoven-Vianen wordt de rivier begrensd door een rivierkleizone van 1 tot 2 kilometer breed. Aandacht voor verschillen in grondslag en verkaveling.

De rivierdijk vormt hier de ontginningsbasis; verschillende generaties bebouwing langs en op de dijk; opvallende gesloten bebouwingslinten. De bastide-steden Schoonhoven, Nieuwpoort, Ameide en Vianen verwijzen naar de oude Hollandse Waterlinie. Geconcentreerde verstedelijking Nieuwegein/Vianen; bruggen over de rivier van de A2 en A27. Sterke stedelijke uitstraling op de rivier. De Noorder Lekdijk vormt slechts voor delen de ontginningsbasis. Hierdoor zijn de andere delen van de winterdijk onbebouwd gebleven.

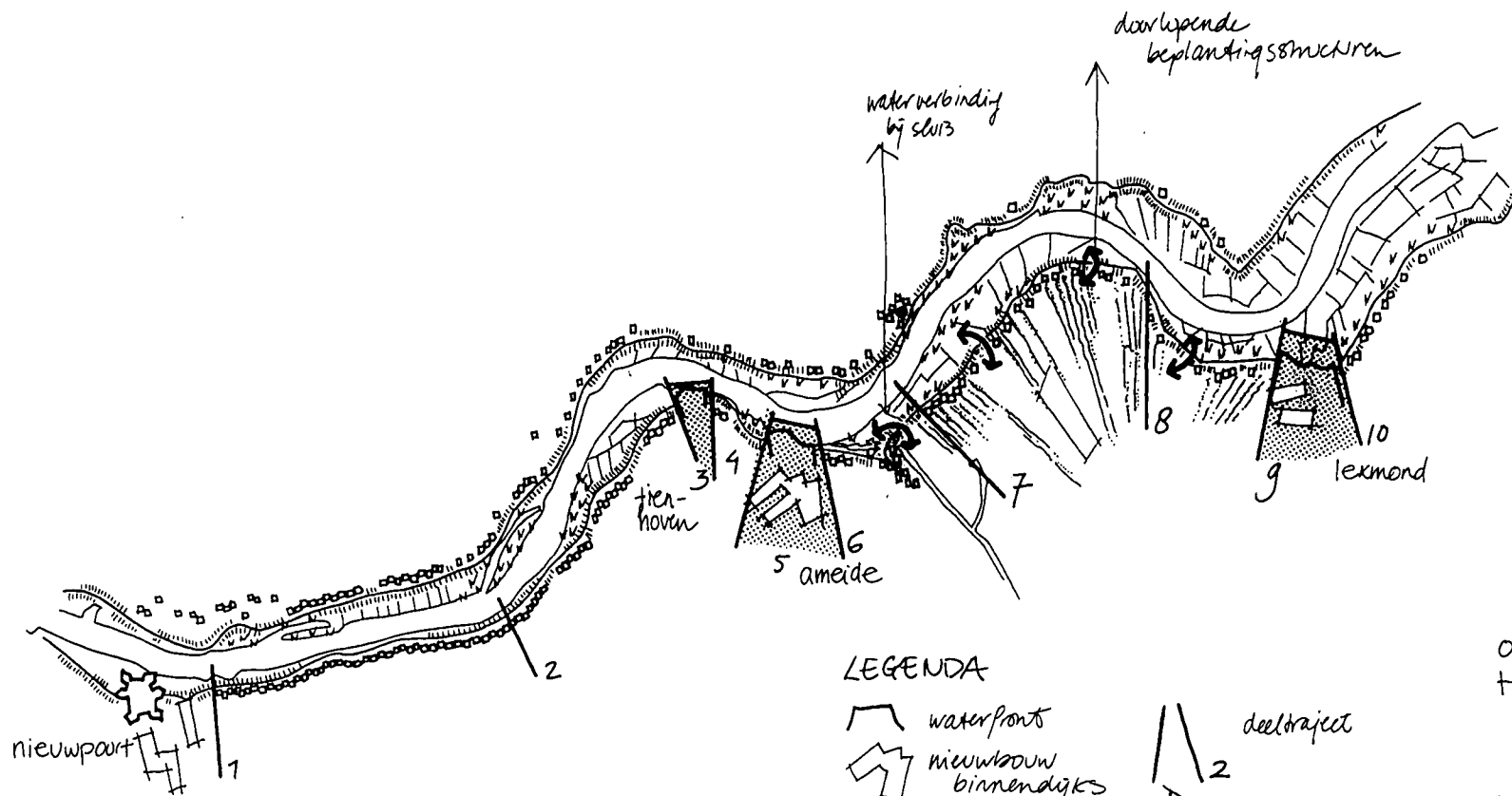
Opmerkingen:

- Kaart I is het resultaat van de inventarisatie op het regionale schaalniveau zoals beschreven in de handreiking Inventarisatie en Waardering LNC-aspecten. In het hoofdstuk Informatiebronnen zijn meer gegevens te vinden over de gebruikte bronnen. In feite laat Kaart I de landschapelijke, natuur- en cultuurhistorische aspecten in hun onderlinge samenhang zien.

- De gebruikte bronnen bij Kaart I: De Bosatlas, Topografische kaart 1:25.000, Bodemkaart, Rivierkundige typering op hoofdlijnen, Natuurbeleidsplan, Nadere uitwerking Rivierengebied (NURG).

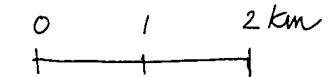

Verspreiding ontginningen rond 1300
bron: Heidemij, 1992

LEGENDA

- waterpomp
- nieuwbouw binnendijks
- bebouwingslint
- bebouwingscluster
- relaties over de dijk heen
- deeltraject
- agrarische gebieden in de vterwaarden
- vterwaarden met 'natuur' uitstraling

KAART 2 LANDSCHAPS- STRUCTUUR

Kaart 2 Landschapsstructuur

schaal 1:10.000

Doel:

- vaststellen samenhangende deeltrajecten
- typering belangrijkste kenmerken in de directe omgeving van de dijk
- opsporen belangrijke knelpunten die zich bij dijkverbetering voordoen

Beschrijving kaartbeeld

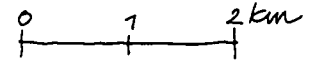
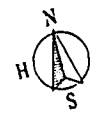
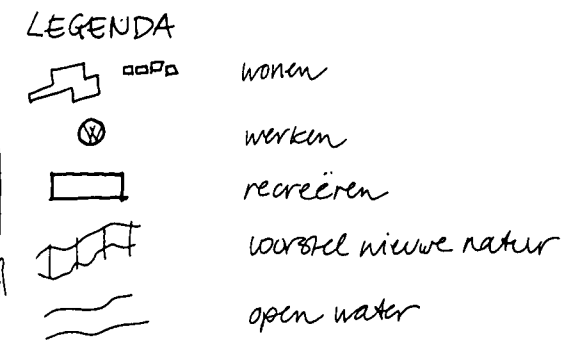
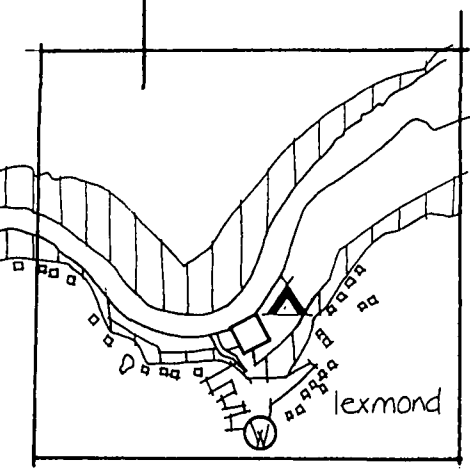
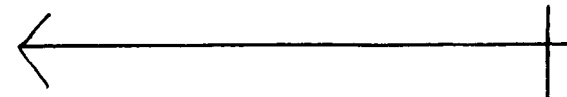
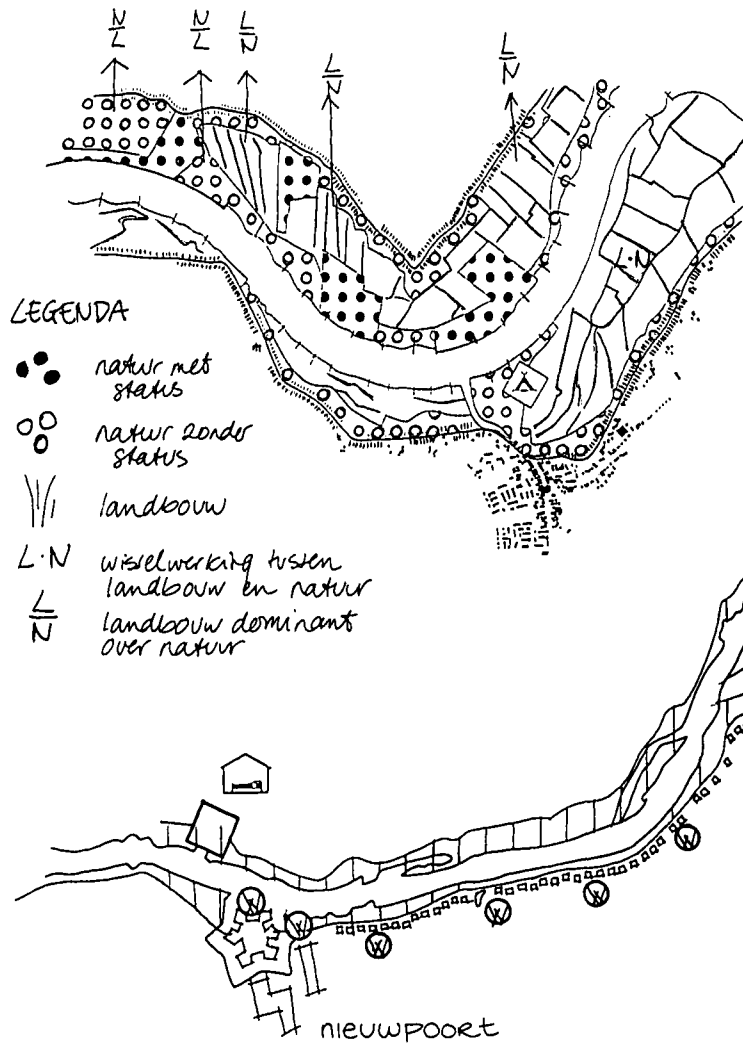
Er zijn opmerkelijke verschillen tussen aaneengesloten lintbebouwing en trajecten met bebouwingsclusters of individuele boerderijen aan de dijk. Bij oude kleine kernen met een waterfront: Nieuwpoort, Tienhoven, Ameide en Lexmond is nieuwbouw op het binnendijkse gebied georiënteerd.

Er is een sterk verschil in uiterwaarden die te typeren zijn als agrarische gebieden en gebieden met een duidelijk 'natuur'-karakter. Op het traject Ameide-Lexmond aandacht voor relaties over de dijk heen:

- . waterverbinding bij de sluis
- . doorlopende beplantingsstructuren binnen-buitendijks

Opmerkingen:

- Kaart 2 is tot stand gekomen door een eerste verkenning van de inhoud van het trajectniveau uit de handreiking Inventarisatie en Waardering LNC-aspecten. Daarmee wordt het kader voor het trajectniveau vastgesteld, zoals de bepaling van onderzoeksvragen die voor het desbetreffende dijkversterkingstraject werkelijk relevant zijn.
- De gebruikte bronnen bij Kaart 2: Topografische kaart 1:10.000, Nadere uitwerking Rivierengebieden (NURG) en een eenmalig terreinbezoek. In de handreiking Inventarisatie en Waardering LNC-aspecten zijn in het hoofdstuk Informatiebronnen meer gegevens te vinden over de gebruikte bronnen.

KAART 3 GRONDGEBRUIK EN BELEID

Kaart 3 Grondgebruik en beleid

schaal 1:10.000

Doel:

- typering bestemmingen op en aan weerszijden van de dijk
- in beeld brengen van gewenste bestemmingsveranderingen

Beschrijving kaartbeeld

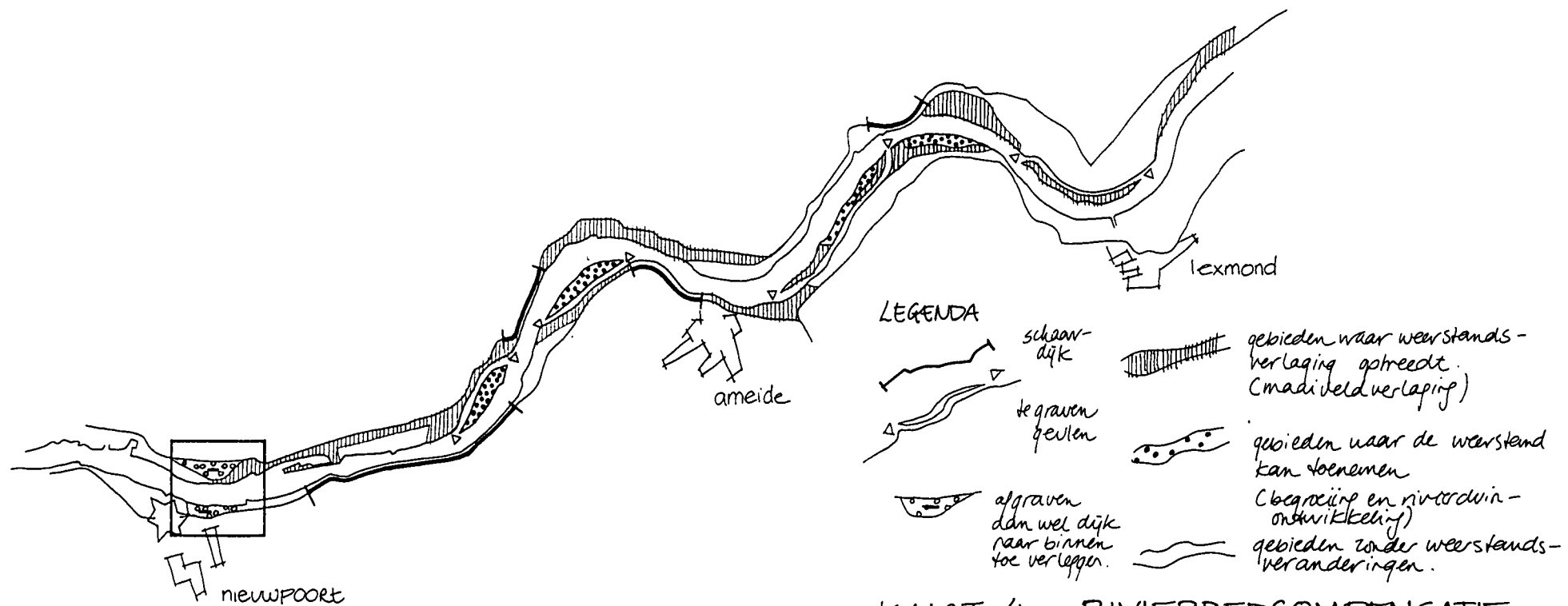
Hoewel beleidsmatig gestreefd wordt praktisch het gehele uiterwaardengebied een natuurbestemming toe te kennen, heeft op dit moment een bescheiden areaal daadwerkelijk de status van natuurgebied. Op termijn zijn echter forse bestemmingsveranderingen te verwachten van landbouw in de richting van natuurgebied. Geïsoleerd komen in de uiterwaarden verschillende recreatiebestemmingen voor.

Direct binnendijs tegen de dijk is de woonbestemming dominant, daarachter strekken zich landbouwgebieden uit.

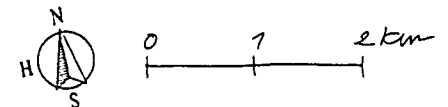
Bij de sluis (Ameide) staat het natuurgebied van de boezem tussen Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard in contact met de Lekuiterswaarden.

Opmerkingen:

- De gebruikte bronnen bij Kaart 3: Topografische kaart 1:10.000, Landelijke, regionale en lokale beleidsstukken zoals: de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex), het Natuurbeleidsplan (NBP), streekplannen etc.
- De bestemmingsveranderingen worden in beeld gebracht door een serie interviews met ter zake kundige informanten. Hierbij ligt de prioriteit op het gemeentelijke niveau.

KAART 4 RIVIERBEDCOMPENSATIE

Kaart 4 Rivierbedcompensatie

schaal 1:10.000

Doel:

- Buitendijkse verzwarende wordt vaak beperkt door gebrek aan mogelijkheden voor rivierbedcompensatie. Doel is dus het verkennen van mogelijke rivierbedcompensatie in groter verband.

Achtergronden kaartbeeld:

De wens om grote delen van de Lekwaterwaarden als natuurgebied te ontwikkelen, leidt op dit moment tot het opstellen van een gebiedsvisie voor het intergetijde-deel van de Lek, waarin het natuur- en landschapsbeleid wordt geconcretiseerd. (Initiatiefnemers: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij; Directie Natuur, Bos, Landschap en Fauna; Rijkswaterstaat en de provincies Zuid-Holland en Utrecht) Er is sprake van een natuurontwikkelingsstrategie met als doel grote delen van de huidige waterwaarden direct onder de invloedssfeer van de getijdebeweging te brengen. Om dit te bereiken is maaiveldverlaging noodzakelijk.

Op basis van de natuurdoeltypenkaart uit de gebiedsvisie zijn de waterwaarden in 3 categorieën in te delen.

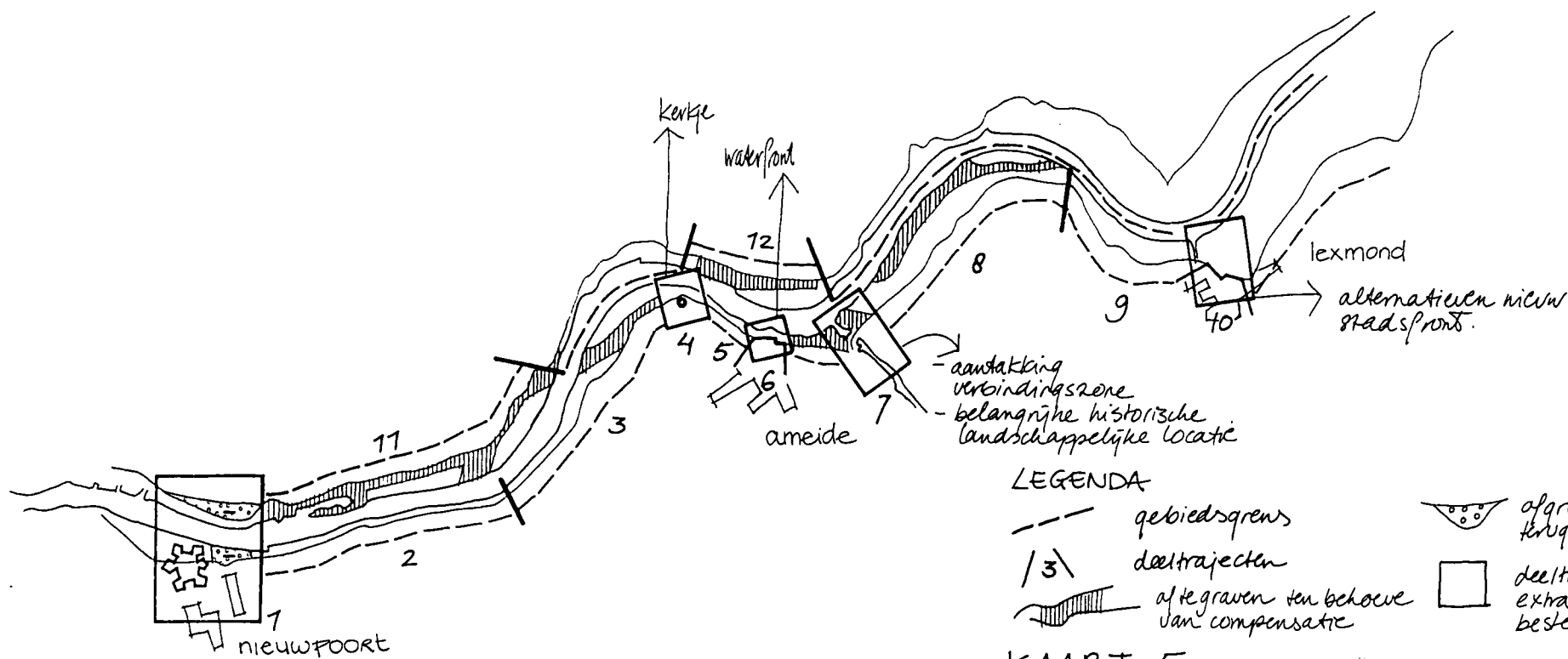
- gebieden waar geen weerstandsveranderingen optreden t.o.v. de huidige situatie
- gebieden waar een weerstandsverlaging optreedt t.o.v. de huidige situatie (maaiveldverlaging)
- gebieden waar de weerstand toeneemt t.o.v. de huidige situatie (begroeiing en rivierduinontwikkeling)

De conclusie is dat er ruime mogelijkheden aanwezig lijken om buitendijkse verzwarende te compenseren. Bij de schaar dijken zijn er compensatiemogelijkheden in de waterwaarden aan de overzijde van de rivier. In een dergelijk geval is het raadzaam om in de inventarisatie deze waterwaarden mee te nemen.

De omgeving van Nieuwpoort valt op als *flessehal* in het doorstroomprofiel. Verkend zou kunnen worden of het perspectief biedt de Noorder Lek iets naar binnen te verleggen eventueel in combinatie met het afgraven van de hoge waterwaard bovenstrooms van Nieuwpoort.

Opmerkingen:

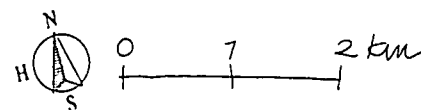
- Bij het zoeken naar compensatiemogelijkheden voor buitendijkse verzwarende moeten onderzoeksvragen met betrekking tot natuurontwikkeling geformuleerd worden. Niet altijd is de natuurontwikkelingsstrategie daarvoor al voldoende concreet.
- De gebruikte bronnen bij Kaart 4: Gebiedsvisie buitendijkse terreinen Lek (concept), Topografische kaart 1:10.000, Landelijke, regionale en lokale beleidsstukken.

KAART 5

STUDIEGEBIED
EN

DEELTRAJECTEN

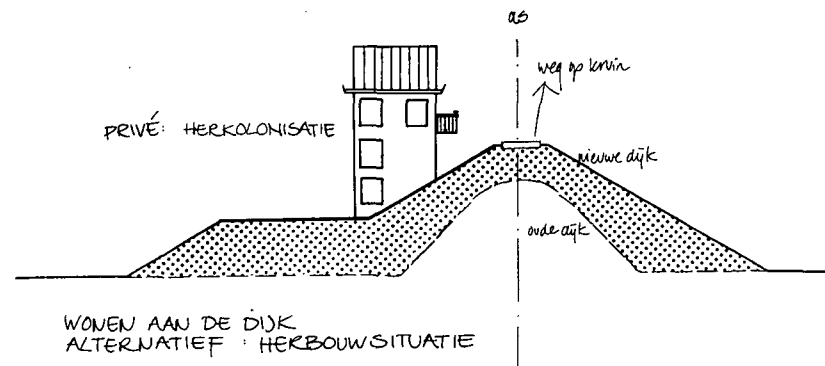
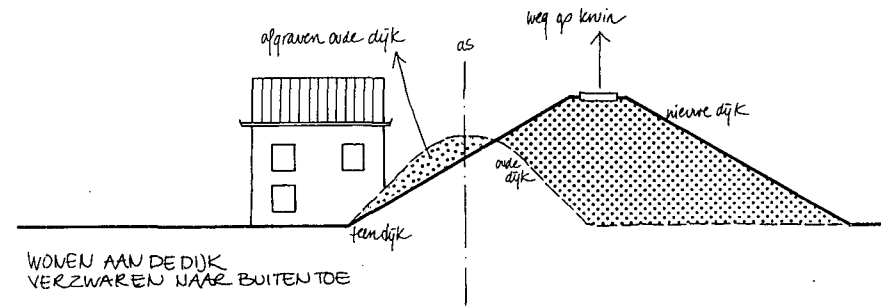
Kaart 5 Conclusie

Doel:

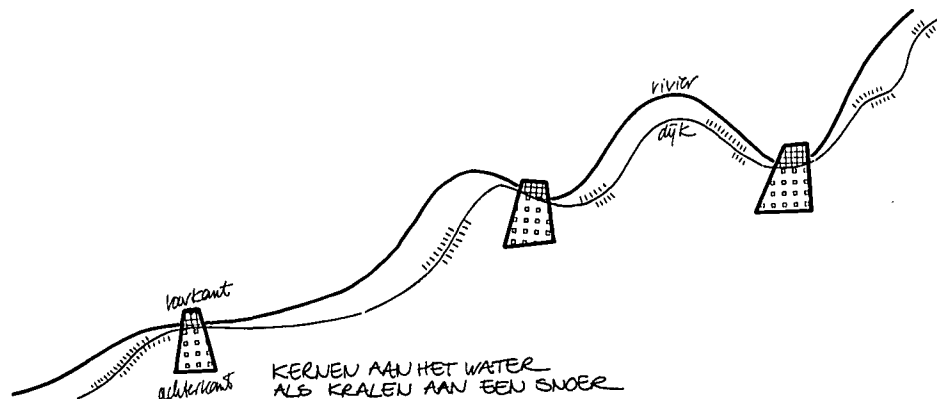
- aangeven van de zoekrichting voor de dijkverbetering (oplossingsrichting)
- omschrijven van de denkbare alternatieven
- vaststellen begrenzing studiegebied
- aangeven van onderzoeksvragen

Concept:

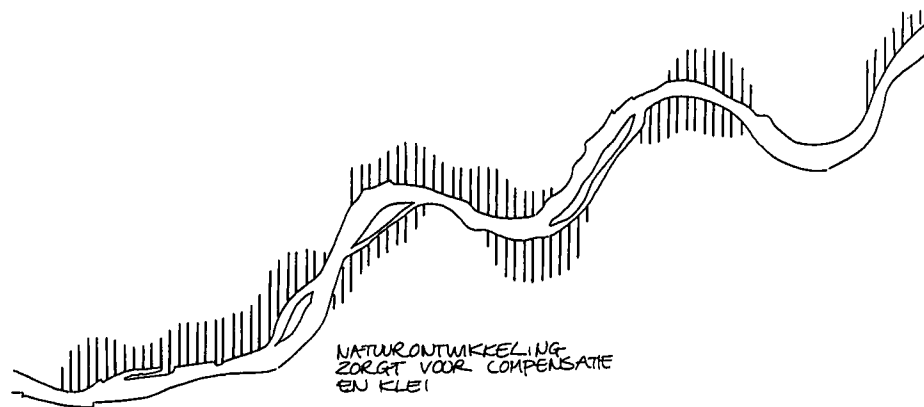
1. Het dijktraject is gelegen in het landelijke gebied met een vrij continue dwarsprofiel: buitendijks ten behoeve van natuur beheerde uiterwaarden; binnendijks bebouwing aan de dijk. Voorkeur: buitendijkse verzwaring om wonen aan de dijk te sparen.
2. Weg op de kruin van de dijk
3. Aandacht voor kleine kernen met een bijzonder waterfront
4. Natuurontwikkeling zorgt voor compensatie en grondstof

Oplossingsrichting 1 en 2

Oplossingsrichting 3

Oplossingsrichting 4

Begrenzing:

Tegenover de schaarlijkgedeelten worden de uiterwaarden aan de overzijde van de rivier in beschouwing genomen inclusief de aangrenzende dijktrajecten die in de toekomst nog versterkt dienen te worden. Voor de andere dijktrajecten ligt de gebiedsgrens bij de rivier. Binnendijs loopt de grens dicht achter de bebouwing. Voor een aantal bijzondere plekken wordt naar een ruimere omgeving gekeken: Nieuwpoort, Tienhoven, Ameide, de Sluis en Lexmond.

Omschrijving alternatieven:

De alternatieven zouden zich vooral op de bijzondere lokaties moeten richten.

Onderzoeksvragen:

- Maaiveldverlaging uiterwaarden

Analyse richten op de geselecteerde lokaties waarvoor de relatie dijkversterking - natuurontwikkeling verder zal worden verkend.

- Deeltrajecten

Analyse richten op nadere invulling en betekenis toekenning van de verschillende deeltrajecten.

Colofon

Deze handreiking is opgesteld voor de Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen (TAW) onder begeleiding van de projectgroep 'De dijk in het rivierenlandschap' (TAW-D10).

Samenstelling projectgroep:

Dr. J.Th. de Smidt (voorzitter), Universiteit van Utrecht, Vakgroep Milieukunde, plv-voorzitter Commissie voor de milieu-effectrapportage.
Ir. C.J. van Westen (projectleider / secretaris vanaf 1 september 1993), Rijkswaterstaat, dienst Weg- en Waterbouwkunde, Delft.
Drs. H.D. van Bohemen, Rijkswaterstaat, dienst Weg- en Waterbouwkunde, Delft.
Mw. dr. H.M. de Boois, Zuiveringschap Amstel- en Gooiland (tot 1 februari 1994)
Ir. E.J. Brans, Rijksgebouwendienst/afd.ART, Den Haag
Ir. H.N.C. Breusers, Waterloopkundig Laboratorium, Delft
ing. B.G. de Bruijn, Polderdistrict Groot Maas en Waal, Druten
Ir. C.H.B.M. Ceelaert, Waterschap De Maaskant, Oss
Ir. W.G. Epema, Hoogheemraadschap Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, Gorinchem
Dr. L.M. Fliervoet, Informatie- en Kennis Centrum-NBLF, Wageningen
Ir. J. Hendriksen, projectleider Voorlichting Integraal Waterbeheer, Rijksinstituut Kust en Zee, Middelburg (tot 1 februari 1994)
Dr. R. Janssen en drs M. van Herwijnen, Instituut voor Milieuvraagstukken, Vrije Universiteit, Amsterdam.
Drs. R.H.G. Jongman, Landbouw Universiteit Wageningen, Vakgroep Ruimtelijke Planvorming (tot 1 februari 1994)
Prof. mr. C. Lambers, Universiteit Groningen, Juridische Faculteit, Vakgroep Bestuursrecht en Bestuurskunde.

Ir. L. van Nieuwenhuijze, Bureau Hamhuis + van Nieuwenhuize + Sijmons (H+N+S), Utrecht
Ir. D.C. van Ooijen (projectleider / secretaris tot 1 september 1993), Rijkswaterstaat, dienst Weg- en Waterbouwkunde
Ir. K.J. Provoost, Provincie Noord-Brabant
Dr. K. Sykora, Landbouw Universiteit Wageningen, Vakgroep Plantenecologie en Bodembioogie
Ir. F.C. Verhoef, Provincie Gelderland

Correspondentie-adres

Dienst Weg- en Waterbouwkunde
van der Burghweg 1
Postbus 5044
2600 GA Delft
tel. 015 - 699 442
fax. 015 - 611 361

Samenstelling en redactie:

Lodewijk van Nieuwenhuijze, landschapsarchitect H+N+S (projectleider)
Noël van Dooren, landschapsarchitect H+N+S
Laetitia ten Horn, landschapsarchitect H+N+S

Vormgeving:

Grafisch Atelier Wageningen (Harry Harsema)

Druk:

Drukkerij Modern, Bennekom